

Roger Tronstad

Frimodighet med etterspill. Nicolai Wergeland i meningskamp og rettstrid

Vest-Agder-museet, Kristiansand 2018, 168 s.

Bård Frydenlund

Direktør ved Eidsvoll 1814

Bard.frydenlund@eidsvoll1814.no

Få av «eidsvollsmennene» fra 1814 kan skilte med like omfattende og signifikant litterær aktivitet i tiden rett før og etter grunnlovsåret som Nicolai Wergeland. Vel skrev Christian Magnus Falsen og Johan Gunder Adler et grunnlovsutkast som hadde større betydning, Fredrik Schmidt flere smedeviser og Georg Sverdrup flere akademiske utlegninger, men Nicolai Wergelands forfatterskap i perioden 1811–1816 både oppildnet, provoserte og hadde realpolitisk betydning. Vinnerkriftet *Mnemosyne* bidro sterkt til at den lange kampen om et universitet i Norge fikk et konkret resultat i 1811, og *En sandfærdig Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser imod Kongeriget Norge* (1816) skapte sterke reaksjoner blant de mange som fortsatt følte seg innenfor kulturfelleskapet med Danmark etter 1814. Det første skriftet samlet Norge på liknende vis som det siste delte landet. Selv om han senere skulle overgå av sønnen Henrik innad i Wergeland-familien, var Nicolai både kjendis og en kontroversiell skikkelse med så vel tilhengere som elsket ham, som meningsmotstandere som rett frem hatet ham. Slikt preger personer som kombinerer faglig kunnskap, politisk teft og sterke meninger, med påståelighet, ordkløveri og opportunisme. Da som nå. Nicolai Wergeland var på ingen måter middelveiens mann.

Roger Tronstad har gått grundig til verks i sin bok om Nicolai Wergelands tekstlige virksomhet og de følger den fikk i perioden 1814–1816. Det er et tilskåret case-studie som tar for seg Wergelands tid i Kristiansand og hans mangslungne bane i offentligheten. Den beveger seg fra det lokale og profesjonsrettede innen prestestanden, til det nasjonale og unionelle. Utover innledende kapitler om Nicolai Wergelands forhistorie til og med riksforsamlingen er boken inndelt i tre deler som på hver sin måte tar for seg Wergelands virksomhet i preken, taler og trykksaker, og de virkninger og reaksjoner de fikk i offentligheten og rettsapparatet. Første del tar for seg viktige temaer som trykkefrihetens grenser og æresbegrepet på tidlig 1800-tall, om hva som for eksempel kunne anses som rett omtale av stridende og de kongeliges innsats i 1814. Andre del følger opp hvordan konfliktene senere ble behandlet i rettsvesenet i 1815–1816, mot både forfattere og utgivere, og siste del er et oppsamlings-heat av temaer og prosesser som berørte offentligheten med utgivelsen av *En sandfærdig Beretning om Danmarks politiske Forbrydelser imod Kongeriget Norge* i 1816 som kulminasjonen som førte til hans offentlige fall i manges øyne.

Bokens *bad guy* og Wergelands nemesis er Wincents Lassen Sebbelow. Sebbelow var i likhet med sin motpart en aktiv mann og skrev et omfangsrikt grunnlovskast, men i ettertid har nok hans nasjonaløkonomiske tanker satt mest spor etter seg, særlig i forbindelse med opprettelsen av Norges Bank. Forfatteren gir et rikt innblikk i Sebbelows personlighet og konfliktpotensial, og boken viser til gagns de felles trekk han og Wergeland hadde hva gjaldt ordkløveri og påståelighet. Boken har et bredt aktørgalleri som seg hør og bør i en case-studie som dette, både hva angår de lokale prosessene hvor flere dommere og utgivere involveres, og de sakene som får nasjonal betydning – så vel de som blir omtalt i skriftene, som de som forsvarer eller bebreider henholdsvis Wergeland eller Sebbelow.

Tronstads bok gir et glimrende innsyn i en offentlighet i en transformativ fase, hvor ytringsgrenser og rettspraksiser utvikler seg raskt i tråd med regimeskiftets ulike faser. De brytninger som fant sted mellom gammel og ny rett, og mellom nye ideer og gamle strukturer, hadde direkte innvirkning på rammene for reaksjoner i offentligheten og for lovhåndhevelsen. Krenkelser ble forsøkt påvist og krevde sine æresmessige oppreisninger. Taperne var ikke fritt vilt. Den dansk-norske rettsstaten fortsatte, men med nye, mer liberale og mindre forutsigbare rammer.

Denne studien gir også gode innblikk i datidens opportunisme. Nicolai Wergelands henvendelser til viktige myndighetspersoner speiler godt de fremstøt som ble gjort for å oppnå gunst og i siste instans et nytt embete. Og slik blant annet Claus Pavels dagbøker og brevene til Jacob Neumann viser, var presteskaper blant de drøyste til å fremme egen fortrefelighet for å skaffe seg fetere kall. Det viser hvordan det norske embetsverket etter 1814 fortsatte å basere seg på det gamle regimets uformelle maktstrukturer – Max Webers teser om byråkratiets profesjonalitet var fortsatt langt unna. Det spesielle i Wergelands tilfelle er at han siktet helt mot den politiske toppen, det vil si kronprins Carl Johan, for å oppnå det han ønsket. Og som i andre liknende tilfeller førte Wergelands opportunisme til både materiell gevinst og økt status, og samtidig tapt omdømme. Eidsvoll ble endestasjonen. Hans deltakelse i offentligheten avtok merkbart og umiddelbart.

Språket i boken glir godt, selv om forfatterens planmessige omstendelighet fører til at enkelte passasjer fra gjengivelsen av rettsprosessene blir i tyngste laget. Gjennomgangen av de to partenes argumentasjonsrekker i de ulike rettsinstansene føles drøy og gjentakende. Her kunne det vært gjort rasjonaliseringsvalg som ikke hadde gått utover etterretteligheten i teksten. Formatet er spesielt for denne type bok. 24 x 24 cm *hardback* er ikke egnet for lesning på offentlige kommunikasjonsmidler, for å si det slik. Men en billedrikdom som står godt til teksten, legitimerer *coffee-table*-formatet. Både forfatter og utgiver Vest-Agdermuseet kan være stolte av utgivelsen, som bringer et viktig historisk case i en av norgeshistoriens mest kritiske faser på en tiltalende måte til et bredt publikum.

Nicolai Wergeland er en av de mest enigmatiske karakterene i 1814-pantheonet. Med denne publikasjonen har vi kommet grundigere inn i historien til en kontroversiell eidsvollsmann i en periode i livet hvor Wergeland var på sitt virksomste. Den viser godt all usikkerheten og uforutsigbarheten som preget den tidlige formative fasen av staten Norge etter revolusjonsåret, fra offentlighet til rettsapparat. Og midt oppe i det hele møter vi en karakter som var alt annet enn kjedelig, selv om han ble beskyldt for det motsatte med påståtte lange akademiske utlegninger under riksforsamlingen. Men tre kvarters tale var for eksempel bare småtterier i forhold til innleggene i den amerikanske grunnlovsforsamlingen i Philadelphia i 1787.

Boken beskriver også følelseslivet til en person som nok må kunne karakteriseres som tidvis ubehagelig, med en «nesten patologisk steilhet», slik Odd Arvid Storsveen har beskrevet.

vet ham (NBL). På Eidsvoll var han det nærmeste noen fikk en dødstrussel i løpet av riksforsamlingen. Det skyldtes ikke bare saksmessig uenighet. Frimodigheten i Wergelands tekst og tale var sjelden avstemt med nøye risikovurderinger av mulige reaksjoner blant publikum. Det gjør ham både til et interessant og morsomt studieobjekt, og Roger Tronstads bok bidrar godt til å formidle dette.